

מעברים - אל השער הנפתח...

- 2..... פתיח
- 4..... שער הראשון - פותחים שער להתחלות חדשות
- 5..... פעילויות בעקבות השיר: שוב נתחיל מחדש / נתן יונתן
- 8..... פעילויות בעקבות השיר: שיר תשרי / רחל שפירא
- 10..... שער השני - פותחים שער "לחשבון הנפש"
- 10..... אבנים מאת: טולסטוי
- 12..... "עם תחילת השנה" / הרב יעקב רימר
- 13..... "טוב לאדם היות פעם בדד" (מאת זלמן שזר)
- 14..... רבי אלימלך
- 16..... פעילויות בעקבות קטעים מיומנה של חנה סנש ודבריו של רבי בונם (מאת מרטין בובר)
- 18..... ביבליוגרפיה:

פותח ע"י יפעת מרקפלד ואיריס אזולאי מרכז תכנון לימודים הוראה והערכה מכללה אקדמית בית ברל
© כל הזכויות שמורות

פתיח

אל השער הנפתח...

השם - "אל השער הנפתח" מרמז על הרעיון המרכזי העומד בבסיס היחידה ומשמעו שער כסמל לפתיחה וכניסה להתחלה חדשה. "השער הנפתח" מהווה הזדמנות לאדם לבחון את מחשבותיו ומעשיו וקורא לו לפתוח דף חדש.

בתחילת שנת הלימודים מתרחשים במקביל שלשה תהליכים של סיום והתחלה חדשה:

- פרידה משנת הלימודים הקודמת, מהחופש הגדול והתחלה של לימודים בכתה חדשה.
- סיום עונת הקיץ ומעבר לעונת הסתיו המסמלת בארץ התחלה של מעגל עונות השנה.
- סיום השנה העברית ותחילתה של שנה עברית חדשה ובפתחה חגי תשרי.

מטרת הוראת יחידה זו היא להביא למודעות הלומדים כי תהליכים אלו של סיום, פרידה והתחלה חדשה המתרחשים במעגלי החיים השונים, מהווים עבורם הזדמנות לעריכת חשבון נפש, לגיבוש תובנות ולקבלת החלטות לקראת הכניסה "בשער הנפתח" עם תחילת השנה.

יחידה זו משלבת את שלשת התהליכים ומתמקדת בשני שערים:

- פיתוח שער להתחלות חדשות - היבט זה עוסק בהתחדשות של האדם בהקבלה למחזור החיים בטבע.
 - פיתוח שער לחשבון הנפש - היבט זה עוסק בהתפתחות וצמיחה של האדם כתוצאה מתהליך של חשבון הנפש המכוון לשקילת המעשים שנעשו בשנה שהסתיימה ובחירה מחודשת של דרכו בשנה החדשה.
- לפניכם היחידות השונות והפניות לפעילויות וליצירות בהם הן עוסקות. ניתן ללמד את שני השערים באופן נפרד או לשלב ביניהם למכלול שלם.

לא ייעדנו את היצירות והפעילויות לקבוצת גיל מסוימת. בחירת היצירות והפעילויות נתונה לשיקול דעת המשתמש/ת על פי הצרכים הייחודיים וקהל היעד.

סדר הפעילויות אף הוא נתון לשיקולו של המשתמש. את מילות השירים ניתן למצוא במאגר שפר בחיפוש במלל חפשי, לפי שם השיר.

פריסת היחידה:

שער ראשון: פותחים שער להתחלות חדשות	שער שני: פותחים שער לחשבון הנפש
"שוב נתחיל מחדש" (מאת נתן יונתן)	"אבנים" (מאת טולסטוי)
"שיר תשרי" (מאת רחל שפירא)	"עם תחילת השנה" (מאת הרב יעקב רימר)
	"טוב לאדם היות פעם בדד" (מאת זלמן שזר)
	תפילתו של רבי אלימלך
	קטעים מיומנה של חנה סנש
	דבריו של רבי בונם (מאת מרטין בובר)

פותח ע"י יפעת מרקפלד ואיריס אזולאי מרכז תכנון לימודים הוראה והערכה מכללה אקדמית בית ברל

© כל הזכויות שמורות

שער הראשון - פותחים שער להתחלות חדשות

ראשית השנה העברית, שהייתה בראשיתה בחודש ניסן, נקבעה עם ההתיישבות בכנען, לחודש תשרי אשר חל בסתיו. לשינוי זה בקביעת המועדים, סיבות הקשורות באופי עונות השנה הקיים בארץ, וסיבות הקשורות ללוח השנה החקלאי: בעונה זו הולכים הימים ומתקצרים. ימי הקיץ מסתיימים ומתחילים ימים סגריריים. מתחילה השלכת, ציפורים נודדות. בענפי החקלאות זו תקופת אסיף היבולים והכנת הקרקע לקראת מחזור הגידולים החדש. קביעת חגי תשרי בסתיו יצקה להם, בנוסף לתכנים הדתיים, גם תכנים המאפיינים את תופעות הטבע בעונה זו.

יצירות ספרותיות רבות משתמשות בתופעות הטבע המתרחשות בסתיו, כסמל לתחושות המלוות את בני האדם בעונה זו- מצד אחד תחושות של התכנסות, סיכום ופרידה, ומצד שני, חגיגות של התחלות חדשות ותקווה שעומדת בפתח.

שער זה מזמן שני שירים המדגימים את הקשר בין ההתרחשויות בטבע לבין תחושותיהם של בני האדם. שירו של נתן יונתן: "שוב נתחיל מחדש" העוסק במחזוריות בטבע כסמל להתחדשות שיש בכוחו של האדם לבצע. שירה של רחל שפירא: "שיר תשרי" העוסק במאפייני החודש תוך התייחסות לתחושת העצבות והחרדה המתלווה לימי הסתיו.

פעילויות בעקבות השיר: שוב נתחיל מחדש / נתן יונתן

נתן יונתן (1923-2004)

נולד בשנת 1923 בקיבוץ שבאוקראינה. עלה לישראל בשנת 1925, חי מספר שנים בגבעת השלושה, עבר לפ"ת ומשם לקיבוץ שריד שבעמק יזרעאל. ייחוד שירתו בהתייחסות הפיוטית לאביבה ולסתוויה של הארץ ושל האנשים החיים בה. בשיריו הטביעה נתן יונתן על תרבותה וניגונה של החברה הישראלית. לענייננו חשוב לציין שההתבוננות בטבע בשיריו היא למעשה אמצעי עקיף של התבוננות האדם בעצמו.

רצף הוראה:

- כתיבת הכותרת: "שוב נתחיל מחדש". מבקשים מהתלמידים לשער לפי הכותרת במה לדעתם יעסוק הטקסט?
- קריאה קולית של הטקסט + שיחה אסוציאטיבית על התוכן - התמקדות על מחזוריות: דברים הנעשים שוב ושוב, הם לעולם אינם נפסקים אך חזרתם עשויה לעבור שינויים. ישנה קביעות בדברים כי זו דרכו של עולם, אך יחד עם זאת, כל מה שתלוי באדם ניתן לשינוי וגיוון. המחזוריות באה לידי ביטוי במחזור החיים בטבע - בעונות השנה-התייחסות לשנה חקלאית, ליממה, למחזוריות תקופת החגים, לחודשי השנה עברית.... בשלב זה רצוי לבקש מהילדים לתת דוגמאות של מילים המתייחסות למחזוריות שלעיל. ניתן לכתוב זאת בטבלה ביחד עם הילדים:

עונות השנה ותופעות בטבע	חודשי השנה	חגים	אחר
<p><u>סתיו</u> = העלים נופלים</p> <p><u>חורף</u> = מטר</p> <p><u>אביב</u> - סיוון, שרב של חמסין, נטפים</p> <p>אחרונים של מטר</p> <p><u>קיץ</u> = אב-אגמים של זהב, כוכב קייצי פרוץ וחם</p>	<p>תשרי, חשוון, כסלו....</p>	<p>אלול- <u>יום הכיפורים</u>...</p> <p>שבט- <u>ט"ו בשבט</u>- פרחים</p>	

- דיון בקשר בין הצורה החיצונית לתוכן ובסוג הטקסט: התבוננות באורכי השורות מגלה חוסר אחידות. המבנה אינו אחיד בדיוק כפי שבחיים הדברים חוזרים על עצמם אך מלווים בשינויים, בחידושים ורענון.
- משימה בזוגות - אילו מאפיינים של שיר אנו מוצאים בטקסט? (מתוך הנחה שלילדים יש ידע קודם בנושא)

- דיון במליאה במאפייני שיר, כתיבתם על הלוח ומיקוד בחשובים יותר: דימוי, האנשה, חריזה וכו'.

מאפייני שיר כפי שהם באים לידי ביטוי בטקסט:
מבנה, בתים, פזמון, חריזה, מילים חוזרות, האנשה ודימוי.

חריזה:

מתחילים- העלים; טללים- תלולים; רוכסן- ניסן; אייר- ההר; הנמהר- ונגמר; עגול – מנעול; תקיעה- תרועה; המילים- כגלים; בלי לחדול- הגדול; מתחילים- מילים.

מילים חוזרות

- שורש: ש.ו.ב – "תיבת הזמרה שרה שוב את שירה כגלים השבים אל הים הגדול".
- שורש: ת.ח.ל – "שוב נתחיל מחדש", מתחילים, נתחיל.
- שורש: ח.ז.ר – "והגל החוזר אל חופיו התלולים", "גם הגל אל החוף מבקש חזרה".

האנשה = ציור לשוני המציג דומם או צומח, בעל חיים, רעיון, תכונה או הרגשה כאילו הם אנושיים. [מתוך ריבלין, א' (1989). מונחון לספרות. ת"א: ספריית פועלים]
נחפש בשיר ביטויי האנשה:

- גני התפוח נורא עייפים
- הרוח פולש לברכה הקרירה וחורש על פניה קמטים
- אדר, הססן פותח רוכסן
- אייר מלחך ודורס כבר ברכס ההר
- סתיו חדש ריחני מתיישב בגינה
- חודש אב מאוהב בדרכיו
- אלול, אחרון במדרון התלול... ונושף עם לילו התלול

דימוי= ציור לשון הממחיש תכונה, פעולה, מראה, יחס וכו' בכך שהוא משווה שני דברים מתחומים שונים [מתוך ריבלין, א' (1989). מונחון לספרות. ת"א: ספריית פועלים].
כדוגמה בשיר: "ננגן את השיר באותן המילים שאינן מתעייפות לעולם, כגלים השבים בלי לחדול... " (הדימוי).

אנאפורה: מילה או ביטוי החוזרים בראשי שני טורים או יותר לצורך הדגשת משמעות. [מתוך ריבלין, א' (1989). מונחון לספרות. ת"א: ספריית פועלים]

לדוגמא: בית א' מתחיל במילים: " שוב נתחיל מחדש שכולם מתחילים". השיר מסתיים באותן המילים: " שוב נתחיל מחדש באותן המילים"
המטרה: להדגיש את עניין המחזוריות.

בבית ז' ישנן שורות הפותחות במילה עוד : עוד תקיעה
עוד תרועה
עוד שברים
רמז לסוגי התקיעות בשופר בתקופת הימים הנוראים.
בבית ח' ישנן שורות הפותחות במילה גם : גם הזמן....
גם הגל
גם תיבת ...
רמז לתופעות רבות ומגוונות של התחלות.
בבית האחרון השורות נפתחות במילה אל :
אל הים ...
אל חולות ...

דיון במליאה :

- הבית השביעי - הבית השביעי יוצא דופן במבנהו (שוב הקשר בין תוכן לצורה). בית זה מסיים את שרשרת עונות השנה שהוזכרה לאורך השיר כולו ופותח את חודש הסליחות והרחמים לפני שהשנה נסגרת במנעול.
- המסגרת בשיר - השיר בנוי בצורת שיר מסגרת הפותח ומסיים במשפט "שוב נתחיל מחדש שכולם מתחילים". ההתחלה הגיעה לסיומה, הסיום חובק בתוכו התחלה חדשה מומלץ לקרוא ברצף בית ראשון ומיד אחריו בית אחרון.

לסכום הלמידה

- פעילות יצירתית : להביע את האווירה המוצגת בשיר באמצעות צבעים/ קולאז'.

פעילויות בעקבות השיר: שיר תשרי / רחל שפירא

השיר "שיר תשרי" עוסק במאפייני חודש תשרי דרך מחזוריות והתחלות במעגלי החיים השונים: שנה עברית חדשה, שנת לימודים חדשה, תחילת החגים, סיום הקיץ ותחילת הסתיו. בשיר מודגשת הרוח ה"סתוית" – רוח העצבות עם בוא הסתיו. מאפייני אלו מודגשים באמצעות מאפיינים של שיר: המבנה, החריזה והחזרות על משפטים (ראה להלן).

רצף פעילויות:

- התייחסות לכותרת: "שיר תשרי" – מה מאפיין לדעתכם את חודש תשרי? מה בשבילכם הכי מאפיין את חודש תשרי?
- קריאת השיר + הסבר מילולי + התייחסות: למי פונה הדובר בשיר? מדוע?
- עבודה אישית/ בזוגות = זיהוי מאפייני חודש תשרי כפי שבאים לידי ביטוי בשיר. לדוגמה: מאפייני חודש תשרי כפי שבאים לידי ביטוי בשיר:
- ✓ סיום הקיץ ותחילת הסתיו = "השמים משתנים לעיני החקלאים"; , בוא הביתה עם הרוח הקלילה; ; "עוד חמסין נשבר אתמול גם החופש הגדול"; ; "כשלאורך כביש החוף מתייצבים החצבים"
- ✓ שנת לימודים חדשה = "המורות משתעלות והולכות לישון מוקדם".
- ✓ תחילת החגים = "השכנים מתכוננים לימים הנוראים". "מישהו חושב עליך ורושם את מעשיך".

במליאה – התייחסות למאפייני שיר בהלימה לתכני השיר:

- מבנה השיר: 6 בתים, 4 שורות בכל בית, התייחסות לבתים ב' ו': שניהם מדברים על האדם ולא על הטבע, בית ב' מדבר על הימים הנוראים ובית ו' על שגרת חייו של האדם. בשיר שזורים האדם והטבע זה בזה. המחזוריות קיימת גם בטבע וגם באורח חייו של האדם.
- חריזה: בתים א' ב' ד' ו' – צמודה; בתים ג' ה' – מסורגת
- חזרה: "בוא הביתה במהרה עם הרוח הקרירה" (התייחסות ליחיד); ; "עם הרוח הקרירה" (התייחסות לטבע).

לסכום הלמידה:

- בשיר נאמר: "מתחילים מחדש. למה לא? מה זה – רע?" – חוו דעתכם על המשפט.
- השוואה בין "שיר תשרי" לבין: "שוב נתחיל מחדש"
 - ✓ בשניהם ההתעסקות היא בטבע ובאדם
 - ✓ בשניהם קיימת מחזוריות
 - ✓ אצל נתן יונתן המון דימויים, והאנשות אצל שפירא לא
 - ✓ נתן יונתן כותב בשפה גבוהה, שפירא לא
 - ✓ שני השירים מסתיימים בשלוש נקודות... זהו סימן גרפי המראה על המשכיות

• ניתן לשלב משימות כתיבה כמו:

- ✓ כתיבה יצירתית – יצירת טקסט של שיר עם מאפייני חודש תשרי
- ✓ הבעת דעה – חודש תשרי בשבילי הוא.....
- ✓ "בעיתוני הערב מבשרת הכותרת" – מה הכותרת יכולה לבשר- כתוב כותרת והסבר.

שער השני - פותחים שער "לחשבון הנפש"

המושג "חשבון נפש" מכוון לתהליך בינאישי של ביקורת עצמית, מעין חשבון שמנהל אדם עם עצמו בכל הקשור לחובותיו ודרכי התנהגותו עם ה' (בין האדם למקום) ובין אדם לחברו. המושג "חשבון נפש" נקשר לתקופת הימים הנוראים שבהם נדרש כל אדם לבדוק את עצמו על מעשיו ודרכי התנהגותו בשנה שחלפה¹ (רפל, 1990).

יום הכיפורים על פי תפיסת חז"ל הוא היום המרכזי לסליחה, למחילה ולטהרה, שבו האל מוחל וסולח לעוונות עמו ישראל. כיון שלהלכה אין מחילה ללא **תשובה**, מוקדש יום זה להתנקות ולהשתחרר מחטאים לפיכך, הרעיון העומד בבסיס מושג זה בתחילת השנה העברית החדשה הוא להתחיל את השנה החדשה עם מצפון נקי וראש שקט. מטרת יחידה זו הן לעסוק בבירור המושג "חשבון נפש" באמצעות שירים, ולהביא למודעות הלומדים את החשיבות של עשיית "חשבון נפש" אישי, חברתי ולאומי ותרומתו להתפתחות ולצמיחה של האדם דרך שקילת המעשים שנעשו בשנה שהסתיימה ובחירה מחדשת של דרכם בשנה החדשה.

אבנים מאת: טולסטוי

הסיפור "אבנים" מאת טולסטוי שייך לסוגה של הספור העממי (שמאפיינו: חוק השילוש, שימוש בחזרות, דו שיח, שימוש בדימויים, מוסר השכל). עניינו של הספור – בקשת סליחה.

הסופר מדמה את חטאי האדם לאבנים, ומעלה את השאלה על אלו חטאים ראוי שנכפר? האם עלינו להתייחס רק ל"אבנים הגדולות" כלומר: לחטאים גדולים ויוצאי דופן בחיינו? או שיש מקום להתעכב ולתת את הדעת על "האבנים הקטנות" החטאים הקטנים והיומיומיים, הנגרמים לעיתים כלאחר יד כמו: חוצפה, העלבה, רכילות, התעלמות וכד' ? המסר העולה מן הספור, ומובא בדבריו של הרב, מדגיש כי עלינו להיות ערים וקשובים דווקא לחטאינו "הקטנים" והאנושיים. הדגש אינו על גודל החטאים, אלא, על האחריות המוטלת על האדם לבחון את מעשיו ולתקנם כאשר התנהגותו גרמה לפגיעה באחר. זוהי המשמעות העמוקה של בקשת סליחה שקודם לה חשבון הנפש.

העיסוק בספור מזמן מספר נושאים לדיון:

- משמעות בקשת הסליחה על הרגשות הנלווים אליה, עבור מבקש הסליחה ועבור המקבל.
- הבנה כי בקשת סליחה כנה היא חלק מתהליך אישי עמוק של חשבון הנפש ולקיימת אחריות על המעשים.
- חשבון נפש אינו תהליך הקשור למנהגים דתיים דווקא, אלא תהליך המאפשר לאדם לשקול מחדש את מעשיו ונותן לו הזדמנות לשפר את יחסיו עם הסובבים אותו.

¹ רפל, אי' (1990). מועדי ישראל. תל אביב: משרד הביטחון ועם עובד.

רצף ההוראה :

- קריאת הספור במליאה. התייחסות למילים קשות (חרון אף, עוון, כפרה)
- שאלות על הספור :
 1. האבנים בספור הן דימוי למשהו אחר, מה הן מסמלות?
 2. למה האיש שאסף את "האבנים הקטנות" לא זכר לאן להחזיר אותן?
 3. מה המסר שרצה הרב להעביר ע"י הפעולות שנתן לאנשים?
 4. בסוף היצירה אומר הרב: "אוי לו לאיש אשר לא ייתן לב לעוונות ולחטאים קטנים וברוב הימים לא יזכרם ולא ימצא כפרה עליהם" הסבר את דברי הרב. (הדגש על חוסר המודעות שלנו להתנהגות הפוגעת בזולת דבר זה מקשה עלינו לכפר על מעשינו ולתקן את דרכינו, לעומת זאת, חטא גדול ויוצא דופן גורם למודעות וחרטה ומוביל לחיפוש דרך לכפרה).
 5. תן דוגמה ל"אבנים גדולות" – חטאים גדולים
 6. תן דוגמאות ל"אבנים קטנות" – חטאים קטנים, נסה לתת דוגמאות מחיידך.

התלמידים יעסקו בשאלות לבד או בזוגות כהכנה לדיון במליאה.

הדיון יעסוק תחילה ברובד הגלוי של הספור- הבנה של רצף העלילה ולאחר מכן ברובד הסמוי- המסר שמביא הספור.

- ויכוח ציבורי- עורכים בכתה דיון שבמרכזו ויכוח עם העמדה שמייצג הרב : על מה יש לתת יותר את הדעת על החטאים "הגדולים, או "הקטנים"? התלמידים מיצגים את העמדות השונות ומחזקים דבריהם בדוגמאות.
- משימה אישית : התלמידים כותבים על מעשה עליו הם מתחרטים ומציעים דרך בה יוכלו לכפר על מעשיהם. יש לעודד את התלמידים לבצע את מה שהציעו. תלמידים הרוצים בכך, ישתפו את הכתה בתהליך שעברו.

”עם תחילת השנה” / הרב יעקב רימר

לפנינו טקסט הכתוב כתפילה. התפילה מציגה שאיפה לחיזוק אישי שיאפשר לאדם להיות קשוב לקולם הבלתי נשמע של הסובבים אותו. רצון להיות מסוגל להכיל ולהתמודד עם רגשותיהם של הנזקקים מתוך הקשבה עמוקה, שהיא מעבר לפעולת השמיעה הפיזית. הפנייה לעזרתו של ה' "חזק נא ה' אלוהינו את כוחנו לשמוע", מדגישה את כוחות הנפש הנדרשים כדי להתמודד עם משימה זו, אך אין בה כוונה של הסרת האחריות מתפקידו של האדם.

העיסוק בטקסט מזמן מספר נושאים לדיון:

- פעולת השמיעה מוצגת במובנה העמוק שמשמעו-ההקשבה.
- הקשבה לנפשו של האחר דורשת תעצומות נפש ונכונות לתת מעצמך.
- הבנה כי קיימת הדדיות – רצוננו כי ישמעו את קולנו מחייב אותנו להיות פנויים להאזין לאחרים.
- הקשבה עמוקה לעצמנו ולזולת היא עוד פן בחשבון הנפש המכוון את מעשינו.

שאלות על הטקסט:

- מה לדעתכם היא מילת המפתח בקטע? (לשמע)
- איזה סוגי קולות מוזכרים? (כל הקולות המוזכרים הם קולות אנושיים. ניתן להתייחס לקולות שאפשר לשמוע ולקולות שאפשר "לחוש", קולות המבטאים שמחה וקולות של כאב ומצוקה)
- מה ההבדל בין המילה – לשמוע, למילה – להקשיב? איזו מילה מתאימה יותר לדעתך? הסבר.
- בקטע מופנית בקשה לה', אך למעשה מי אמור לבצע את המעשה? (הדגש שהאדם בעצם לוקח את האחריות על עצמו לא מטיל אותה על ה')
- מדוע האדם זקוק לעזרת ה' כדי לשמוע? (להחזיר את התלמידים לטקסט לבדוק מה שומעים? להתמקד בקשי שיש להתמודד עם ההקשבה לקשייו של האחר)
- איזו הדדיות קיימת בקטע בין מעשיי האדם למעשי ה'? האם אפשר להעביר הדדיות זו ליחסים בין בני אדם?

”טוב לאדם היות פעם בדד” (מאת זלמן שזר)

השיר מביע עמדה המעודדת את האדם להימצא, מפעם לפעם, לבדו ללא חברה ומנותק מנכסיו. מצב זה, לדברי שזר, יאפשר לאדם לבחון את חייו ואת שאיפותיו ולכוון מעשיו. הבית הראשון מתייחס לצורך בהתנתקות מהשפעת החברה. הבית השני מדבר על הצורך בהתנתקות מהתלות בגורמים חומריים. רק במצב זה של ”חוסר נוחות” (בדומה לצום יום הכיפורים) יוכל להיערך חשבון הנפש האישי. הסיטואציה המתוארת בשיר מציעה מצב שהוא זר לרוב הילדים בגיל הזה, ולעיתים אף מפחיד ומאיים. סביר להניח שילדים לא יסכימו באופן ראשוני עם הקביעה: ”טוב לאדם היות פעם בדד”. יש מקום לדון איתם במחיר שאנו משלמים על היותנו תלויים בחברתם של אחרים ובנכסים חומריים כמו: כסף, טלוויזיה, מחשב וטלפון. העיסוק בטקסט מזמן מספר נושאים לדיון:

- חשבון נפש עושה אדם עם עצמו כשהוא משוחרר מתלות בחברה או בנכסים.
- חשבון הנפש הוא תהליך של הקשבה אל הלב ולכן נעשה כשהוא משוחרר מרעשים חיצוניים.
- חשבון הנפש נתפס במשמעות של הבנת הקיים ותכנון מיטבי של העתיד: ”וידע אשר יש ויחוש מה חייב”.

שאלות העוסקות בשיר:

- התייחסות למבנה של השיר: מילת המפתח בבית הראשון - **בדד**-ממי?
מילת המפתח בבית השני - **ריק**-ממה?
- המילה – לב חוזרת בהטיות שונות בשיר. מצא אותן. מדוע השימוש החוזר במילה זו? (בהקשר זה לב = נפש. מכאן לצאת למשמעות העמוקה של חשבון נפש כבוחנת ”כליות ולב”)
- אל מי מופנית ההקשבה בקטע זה, לעומת ההקשבה בקטע הקודם?
- לדברי זלמן שזר, מה ירוויח האדם מהיותו לבד, מצב שהוא לכאורה מצב מאוד לא נעים?
- ניתן לערוך השוואה בין טקסט זה ולתפילה שנכתבה ע”י הרב יעקב רימר?
(התייחסות ללשון תפילה מול שיר, פניה לה’ מול הצגת דעה, גוף ראשון מול גוף שלישי).

רבי אלימלך

ניתן למצוא את הטקסט באתרים:

<http://www.chagim.org.il/oldsite/kipur/kipur20.html><http://cms.education.gov.il/NR/rdonlyres/0A68EEF1-EA94-45B7-B6BC-2E4DB0E243C1/59360/13yahasim.pdf>**רבי אלימלך היה מתפלל כך:**

תשמרנו מן הפניות והגאוות,
מן הכעס והקפדנות והעצבות והרכילות ושאר מידות רעות,
ותצילנו מקנאת איש מרעהו,
ולא תעלה קנאת אדם על ליבנו, ולא קנאתם על אחרים.
אדרבא, תן בליבנו שנראה כל אחד מעלת חברינו ולא חסרונם,
ושנדבר כל אחד את חברו בדרך הישר והרצוי לפניך,
ולא תעלה שום שנהא מאחד על חברו, חלילה,
ותחזק אותנו באהבה אליך, שיהיה הכל נחת רוח.
אמן, כן יהי רצון.

על הטקסט:

הטקסט הוא טקסט של תפילה-יש בו בקשה מאלוהים ה"נשענת" על "היחסים" והאמון שבין אדם לאלוהיו תוך שברי שבח לאלוהים ("תחזק אותנו באהבה אליך", "שנדבר כל אחד את חברו בדרך הישר והרצוי לפניך"). הבקשה מתייחסת לעיסוק ביחסים שבין אדם לחברו – בקשה לכך שנראה רק את המעלות של חברינו והמידות הטובות של חברינו, תוך השמת כל התחושות רגשות והתחושות השליליים בצד (הקנאה, הכעס, הרכילות, השנאה). הטקסט מסתיים במילים המופיעות בתפילה- "אמן, כן יהי רצון".

בטקסט זה חשבון הנפש מתייחס לצורך של האדם לבקר את עצמו על דרך התייחסותו לחבריו, על התחושות והרגשות השליליים כלפי חבריו במקום לראות את הצדדים הנעלים והחיוביים

רצף ההוראה:

- קריאה אישית של כל ילד את הטקסט.
- קריאה משותפת עם הילדים, תוך התייחסות למילים קשות והסבר מילולי של הטקסט.
פנייה = כוונה להפיק טובת הנאה, מגמה, נטיית הלב.
מעלה = תכונה טובה, יתרון, ערך.
נחת רוח = הנאה נפשית, עונג, הנאה רבה.
(מתוך: מתוך אבניאון, א' (1997). (עורך) מילון ספיר. הד ארצי ואיתאב הוצאה לאור)
- דיון במליאה- אל מי מופנה הטקסט? מדוע זאת תפילה? אילו מילים בטקסט מרמזות על כך שזו תפילה? במה עוסקת התפילה?

משימות בכתב - אישיות/בזוגות לילדים :

קראו את התפילה ורשמו :

- ממה רוצה האיש להימנע, ומה הוא רוצה להצליח לעשות? כתבו בטבלה :

בקשה להימנע מ...	בקשה להצליח ב...

- תפילתו של רבי אלימלך מופנית בעיקר ליחסים שבין אדם לחברו. הוא מעלה שורה של רגשות ותכונות אנושיות שכולנו מכירים.

למשל: _____, _____, _____

- מהו הרעיון המרכזי של התפילה? מדוע?
- הדובר מבקש: "תן בלבנו שנראה כל אחד את מעלת חברו ולא חסרונם". נסו לרשום כמה מעלות של אחד חבריכם לכיתה.

לסיכום הלמידה :

ניתן לכתוב את הפסוק: "עברות של בין אדם לחברו את יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חברו" (משנה יומם א' פרק ח')

ולקיים דיון המתייחס להשוואה בין שני הטקסטים ולמושג "חשבון נפש"?

פעילויות בעקבות קטעים מיומנה של חנה סנש ודבריו של רבי בונם (מאת מרטין בובר).

חנה סנש (1921 – 1944) "הצנחנית שלא שבה", עלתה לארץ ב-1939 מהונגריה בהיותה בת 18, והצטרפה לקיבוץ שדות ים. היא נמנתה עם אנשי יחידת הצנחנים שהוקמה במלחמת העולם השנייה במטרה להילחם בנאצים. ב-1944 צנחה ביוגוסלביה בשליחות היישוב והמודיעין הבריטי ומשם הגיעה להונגריה, נתפסה ובנובמבר 1944 הוצאה להורג. הייתה לוחמת ומשוררת, שהפכה לסמל של הקרבה עצמית.

מרטין בובר (1878-1965) היה פילוסוף, אשר פעל באירופה ובירושלים. תורתו עוסקת בחיפוש הדרך אל מהותו של האדם ומבטאת את רצונו של בובר לשמש מורה דרך להתחדשות העם היהודי בארץ ישראל.

קטעים מיומנה של חנה סנש

בעקבות קטעי היומן של חנה סנש

חנה סנש מתייחסת בחשבון הנפש שלה לכך שלא הגשימה את עצמה והשיגה מטרות נעלות מעבר לחיי היומיום. לדבריה אין בושה ואשמה, רק צער שלא הספיקה יותר. בדבריה ישנה התייחסות למעגלי החיים השונים בהם היא נמצאת:

- מול עצמה- חשבון נפש בינאישי – "חטאתי לעצמי בבזבז כוחות וכישרונות, בהזנחה, בחוסר התפתחות רוחנית."
- מול ה'
- מול משפחתה (אמה) – "שלא התחשבתי עמה במידה מספקת בהחלטתי"
- מול האנשים שהיא מכירה – "חטאתי לאנשים באדישות, בחיבות חיצונית"

מילים קשות

אידיאל = שאיפה רוחנית, משא נפש, מופת, דוגמה. הטוב ביותר, שיא השלמות.
[מתוך אבניאון, אי (1997). (עורך) מילון ספיר. הד ארצי ואיתאב הוצאה לאור]

בעקבות דבריו של רבי בונם מאת מרטין בובר

רבי בונם מפשטא היה אומר לחסידיו: "האשמה הגדולה ביותר של האדם אינה החטאים שהוא חוטא- הניסיון עצום הוא וכוחו דל! האשמה הגדולה של האדם היא שיכול הוא בכל רגע לעשות תשובה ואינו עושה". (ראה אור הגנוז, 418)

לדברי מרטין בובר המצטט את רבי בונם מפשטא בספרו אור הגנוז, אנשים כל הזמן נמצאים בניסיון שלא תמיד הם יכולים לעמוד בפניו ותוך כדי כך הם חוטאים, אך לטענתו החטא הגדול אינו במעשה החטאים אלא בכך שאנשים אינם מתחרטים על מעשיהם ומבקשים סליחה ומחילה.

מילים קשות

תשובה=חרטה, חזרה אל הדת, חזרה למוטב.

[מתוך אבניאון, א' (1997). (עורך) מילון ספיר. הד ארצי ואיתאב הוצאה לאור]

רצף ההוראה:

- לאחר הסבר מילולי של כל קטע מבקשים מהילדים להתייחס ולהגיב, בכתיבה אישית אישי, לקטעים, או לקטע מסוים שמדבר אליהם באמצעות היגדים אשר בהם הם יכולים להיעזר:

הרגיז אותי	אני מזדהה עם	אני מסכים עם
הזכיר לי	עורר בי מחשבות	אני לא מסכים עם
עורר בי אי נחת	בעיני....	התרגשתי לקרוא....

- התלמידים מציגים את התייחסותם ומקיימים דיון במליאה על הקשר שבין שני הקטעים לנושא של חשבון נפש ולרעיון המסתתר מאחורי כל קטע.
- מבקשים מהתלמידים לכתוב על "חשבון נפש" אישי שלהם ובמליאה מי שרוצה מוזמן לשתף.
- לסכום הלמידה מתבקשים התלמידים להתייחס לתובנה אחת מהשיעור בהקשר של חשבון נפש.

ביבליוגרפיה:

- בובר מרטין, אור הגנוז. (1976). הוצאת שוקן, ירושלים ותל אביב.
- ריבלין, אי (1989). מונחון לספרות. ת"א: ספריית פועלים].
- רפל, אי (1990). מועדי ישראל. תל אביב: משרד הביטחון ועם עובד.

אתרים:

<http://www.chagim.org.il/oldsite/kipur/kipur20.html><http://www.natanyonatan.com/bio.html><http://lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=873>http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%97%D7%A0%D7%94_%D7%A1%D7%A0%D7%A9

פותח ע"י יפעת מרקפלד ואיריס אזולאי מרכז תכנון לימודים הוראה והערכה מכללה אקדמית בית ברל

© כל הזכויות שמורות